

Ронай Л.М.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Катона Б.О.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СТАНОВЛЕННЯ УГОРСЬКО-НІМЕЦЬКИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН ПІСЛЯ ПІДПИСАННЯ ТРІАНОНСЬКОГО МИРНОГО ДОГОВОРУ ДО 1927 РОКУ

У статті висвітлено основні аспекти становлення дипломатичних зв'язків між Угорщиною та Німеччиною у період після підписання Тріанонського мирного договору до 1927 року. Розглянуто наслідки спричинені необхідністю виконання Угорщиною умов Тріанонського мирного договору, які призвели до прийняття тих, чи інших рішень щодо напрямів зовнішньої політики держави.

Розкрито характерні риси та першочергові завдання у зовнішньополітичній діяльності уряду І. Бетлена, оскільки головною метою І. Бетлена була зміна статус-кво, зафіксоване Тріанонським мирним договором, перегляд кордонів і прорив міжнародної ізоляції, а також пошук партнерів на міжнародній арені для реалізації своїх ревізійоністських планів.

У статті викладені основні та найважливіші складові зовнішньополітичної програми уряду І. Бетлена, яка передбачала зближення з Німеччиною, спираючись на спільній історичній, культурній складовій та гострій економічній необхідності. Здійснено аналіз політичного та економічного становища Угорщини у період 1926–1927 рр. зокрема і зовнішньої угорської політики, яка для іноземної громадськості прийняла форму «мирної ревізії». Автори дослідили та висвітили стратегічні дипломатичні кроки угорської дипломатії у налагодженні стосунків та здійсненні перемовин з Б. Муссоліні, метою яких був пошук потужного союзника задля зближення з Німеччиною.

Автори у статті здійснюють аналіз зовнішньої політики повоєнної Німеччини, яка у своїй політиці щодо Балкан і Сходу могла прагнути виключно на досягнення суто економічних цілей мирними засобами. Автором вказані основні причини тогочасного несприйняття та відкидання Німеччиною можливостей щодо спільних інтересів, точок дотику в контексті угорських ревізійоністських цілей і політики.

У дослідженні висвітлені зовнішньополітичні тактичні намагання уряду І. Бетлена виступити у ролі дипломатичного посередника між Німеччиною та Італією, і таким чином зблизитися з Німеччиною, а в майбутньому, утворити німецько-угорсько-італійське політичне співробітництво.

Авторами охарактеризовані головні політичні мотиви Німеччини у питаннях зближення з Італією, які у першу чергу полягали у дискусіях стосовно вирішення питання Південного Тіролю та Анішлюсу. У статті також здійснено узагальнення стосовно результатів посередницьких зусиль І. Бетлена щодо зближення Німеччини та Італії у світлі реалізації прагнення І. Бетлена до співпраці з Німеччиною задля втілення у життя головної мети – ревізії (перегляду) умов Тріанонського мирного договору.

Ключові слова: Угорщина, Німеччина, зовнішня політика, дипломатичні відносини, держава, міжвоєнний період, політика, консолідація.

Постановка проблеми. Після Першої світової війни, відбувся розпад Австро-Угорської монархії та у Центрально-Східній Європі були утворені нові держави в наслідок чого виникла нова система міжнародних відносин. Відповідно до умов Тріанонського мирного договору, територія Угорської держави, склала менше 30% володінь угор-

ської та хорватської корони у складі Габсбурзької монархії, з 325 тис. кв. км. вона скоротилась до 93 тис. кв. км. Чисельність населення зменшилася з 18 млн до 7,6 млн чоловік. Така ситуація в країні спонукала угорський уряд на вироблення принципово нових напрямків у зовнішній політичній діяльності.

У період діяльності уряду І. Бетлена, до кінця 1920-х років відбулася практично загальна політична консолідація угорської нації. Вдалося досягнути певного росту економіки й вирватися із зовнішньополітичної ізоляції. В Угорщині з'явилася надія на можливість хоча б часткової ревізії Версальської системи мирним шляхом. У зовнішній політиці основний акцент ставився на забезпечення потужного союзника з числа західних держав, який міг би лобювати перегляд кордонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розвитку зовнішньої політики Угорщини після Тріанонського мирного договору, до 1927 року, зокрема діяльність уряду І. Бетлена досліджували чимало угорські дослідники. Угорський історик Ігнац Ромшч у своїх працях детально і ґрунтовно описує та характеризує Історію Угорщини у XX столітті [13] та надає нам повний аналіз Тріанонського мирного договору [12]. Окремої уваги заслуговує угорський історик Пал Пріц який змістовно описує угорську дипломатію між двома світовими війнами [10]. Німецькі дослідники також активно займалися дослідженням зовнішньої політики Німеччини у міжвоєнний період. Німецький історик Гаген Шульце у своїй роботі «Історія Німеччини» [2, с. 145–160] зазначає які особливості були зовнішньої політики Німеччини у зазначений вищий період. Американський дипломат та політик Генрі Кіссінджер також у своїй праці «Дипломатія» [1, с. 264–288] описав та зазначив стан Німеччини після першої світової війни та діяльність німецького політика Густава Штресемана.

Постановка завдання. Простежити, як угорська зовнішня політика шукала підтримки Німеччини для реалізації своїх цілей, після підписання Тріанонського мирного договору до 1927 року, коли вимоги ревізії вже відкрито звучали, і як поступово спліталися зв'язки між двома країнами, які в 1930-х роках уможливили створення тісного політичного союзу.

Виклад основного матеріалу. Зовнішня політика Угорщини після Першої світової війни, зокрема дипломатичні можливості та довгострокові її цілі визначалися у першу чергу міжнародним становищем країни та зобов'язаннями, що були передбачені Тріанонським мирним договором, з одного боку, а з другого, політикою тих сил, які прийшли до влади та системою, яка була побудована та консолідована ними.

За Тріанонським мирним договором Угорщина втратила майже дві третини своєї території, а

порівняно до кількості населення 1910 року, залишилося лише 41,6% її населення. Нові державні кордони та міжнародна ізоляція були закріплені сусідніми країнами в договорах Осі за підтримки Франції [12, с. 158; 9, с. 136].

Однак, всупереч цьому, зовнішня політика прем'єр-міністра Іштвана Бетлена з самого початку ставила за основну мету зміну статус-кво, зафіксоване Тріанонським мирним договором, перегляд кордонів і прорив міжнародної ізоляції. Основним напрямком його дипломатичної діяльності був пошук можливостей і партнерів для поступової реалізації своїх ревізійоністських ідей в умовах мінливої міжнародної кон'юнктури [6, с. 336].

Слід зауважити, що необхідність співпраці з Німеччиною в контексті ревізії була однією з найважливіших складових угорської зовнішньополітичної програми від самого початку існування контрреволюційного режиму. Окрім реальних можливостей і потреб, зближення з Німеччиною виправдовували і спільні традиції. Політичний союз і спільність інтересів з Німеччиною в рамках Монархії мали довгу (тривалу) історію. Спільна участь у війні не зменшила, а навпаки, посилила ідею спільності інтересів в угорському політичному керівництві. Було б помилкою недооцінювати пропагандистський вплив посилянь на «дружбу по зброї» і «солідарність у лавах» на громадську думку. Той факт, що Німеччина по закінченню війни, втратила свою великодержавницьку позицію та економічну міць, поглибив відчуття «співдружності» і наштовхував угорське політичне керівництво на думку, що слід шукати вихід із ситуації за допомогою Німеччини. Також, слід зазначити, що важливу роль у німецькій орієнтації відіграла економічна необхідність, оскільки для Угорщини гостро постала потреба у розміщенні своєї сільськогосподарської продукції на потенційно широкому німецькому ринку і це означало, що у другій половині 1920-х років Угорщина вела дипломатичну боротьбу за реалізацію цієї можливості.

Не слід також ігнорувати той факт, що лідери угорського політичного життя у період між двома світовими війнами, як правило, мали німецьке виховання, німецьку освіту, що означало доволі тісний зв'язок з німецькою культурою – нехай і на різних рівнях, і це характеризувало не лише політичну еліту у вузькому сенсі, а й більш освічену громадськість, угорський середній клас загалом, який становив основу системи та формував політичну громадську думку. Зазначимо, що у загаль-

них рисах, ідеї ревізйонізму та німецької орієнтації були сформульовані в Угорщині ще до кінця двадцятих років, але їхнє узагальнення та об'єднання в єдину політичну концепцію відбулося завдяки І. Бетлену. Практичну сторону реалізації своїх ревізйоністських намірів І. Бетлен уявляв шляхом створення союзу між Італією та Німеччиною, що надало би йому можливість заручитися підтримкою цього альянсу. Політичні документи свідчать, що з другої половини 1920-х років І. Бетлен досить послідовно працював над тим, щоб отримати підтримку Німеччини та Італії у реалізації угорської ревізйоністської зовнішньої політики [8, с. 49].

Таким чином, ідея ревізйонізму, а точніше створення італійсько-угорського та німецько-угорського стратегічного партнерства, була постійною і фундаментальною метою угорської зовнішньої політики, яку І. Бетлен сформулював і зробив перші кроки на шляху до її реалізації. Угорські правлячі класи ніколи не відмовлялися від інтегрального ревізйонізму, у першій половині 1920-х років повна міжнародна ізоляція країни і той факт, що внутрішня політична та економічна стабілізація була можлива лише за політичної і, не в останню чергу, фінансової підтримки держав Антанти, відсунули вимогу будь якої ревізії на задній план, і поставили таким чином угорську зовнішню політику у доволі скрутне становище.

Економічне відновлення країни, яке стало можливим завдяки кредиту Ліги Націй, створило підґрунтя для виходу із скрутного становища, а сам факт отримання кредиту можна було вважати зовнішньополітичним успіхом [3, с. 138].

Стабілізаційні процеси в країні, новий успіх і новий результат дозволили висунути нові вимоги: Угорщина, яка представляла картину внутрішньої політичної та економічної консолідації, успішно виступила за скасування фінансового та військового контролю. Це було зроблено фактично і формально протягом 1926–1927 років і створило можливість для більш ширших політичних дій. Іштван Бетлен скористався цією можливістю, і таким чином угорська зовнішня політика з 1926 року перейшла до кулуарної, а з 1927 року – до відкритої політики в усіх сферах.

У 1926 році стало зрозуміло, що час пасивного стану у зовнішній політиці країни закінчився, і Бетленовське питання перед громадськістю «Що і як далі?» звучало наступним чином: «Що з нами буде? Будемо нацією рабів, яка залежить від інших потужних, впливових націй, нацією, яка силоміць приречена жити у якомусь державному федеральному устрої, як у шлюбі, в оточенні і разом

з маленькими націями, які нас ненавидять і не спроможні співіснувати у мирі, але і не можуть розірвати стосунки між собою? Або, будемо спроможні, об'єднатися і з останніх сил встати на ноги і перетворити Угорщину знову на потужну, вшановану всіма державу. Одне ми відчуваємо твердо, що те, що є сьогодні, навряд чи коли-небудь буде постійним, не тільки тому, що так жити неможливо, не тільки тому, що сьогоднішнє життя не є життям, а скоріше повільною смертю, повільною атрофією і руйнуванням, не тільки для нас, але й для всіх, а і тому, що на багрянотому горизонті нових часів ми бачимо ознаки нових буревіїв, які можуть легко змести те, що є сьогодні, як картковий будиночок, побудований людьми, а отже, який ніколи не може бути постійним» [15, с. 38].

У порівнянні з ефективно сформульованим риторичним запитанням і досить розмитою, але чіткою відповіддю, що відкидає статус-кво, Бетлен у своїй промові в Дебрецені у листопаді 1926 року розкрив мету угорської зовнішньої політики набагато конкретніше і відкритіше: «... Не може бути ніякої різниці між угорцями і угорцями, коли йдеться про наші зовнішньополітичні цілі, оскільки наша мета полягає в тому, щоб відновити рівні права і незалежність нашої нації, забезпечити, щоб ніхто не міг втручатися у наші внутрішні справи, звільнити нас від будь-якого контролю, забезпечити, щоб право на самовизначення трьох з половиною мільйонів етнічних угорців, наших братів і сестер, які опинилися під іноземним пануванням, було по-справжньому визнано, і, врешті-решт, домогтися перегляду мирних договорів відповідно до 19-ї частини Акту Ліги Націй. Це наші кінцеві цілі» [15, с. 39].

Ревізія, як мета не лише зустріла схвалення і підтримку значної частини угорської політичної громадської думки, але й стала частиною її політичної свідомості. Для покоління, чийм життєвим досвідом і природнім середовищем була «історична Угорщина», розпад Угорщини здавався неприродним та непроцесним, і з того часу вони ототожнювали себе з політикою ревізії. Ось чому І. Бетлен міг свідомо і розраховано закликати, і закликав у своїх промовах, починаючи з 1926 року, до національної згуртованості, національної єдності, яка включала в себе «соціальний (класовий) мир», «міжконфесійний мир», «національний мир», щоб досягти зовнішньополітичної мети ревізії. Той факт, що угорська зовнішня політика могла бути стратегічно орієнтована лише на ревізію, був природним як для політиків, так і, як ми вже згадували, для широкої громадськості.

Однак, для іноземної громадськості необхідно було представити вимоги щодо ревізії у найбільш прийнятній та функціональній формі. Так, з тактичних міркувань, народилася формула «мирної ревізії». Про необхідність вдаватися до мирних засобів І. Бетлен говорив і раніше, але лише з 1927–1928 років «мирна ревізія» стала стереотипним зворотом, частиною політичного жаргону.

Однак, у 1927 році проголошення мирного здійснення ревізії було не лише формою політичної демагогії, але й реалістичним міркуванням, оскільки Угорщина, незброєна і без союзників, не могла і думати про початок збройного конфлікту та й не могла вийти з таким гаслом на міжнародну політичну арену Європи, яка демонструвала перспективи консолідованого, мирного розвитку [8, с. 15].

Насправді, І. Бетлен, якраз від зміни європейської політичної ситуації, руйнування цього консолідованого, мирного розвитку чекав можливість здійснення своїх ревізійоністських планів, намагався створити таку систему стратегічного партнерства, яка би успішно діяла заради створення конфлікту міжнародного значення. Восени 1926 року він передбачав, що цей конфлікт, який створив би можливість змінити умови Тріанонського договору, має відбутися через 4–5 років. Він очікував, що реальний початок і активізація зовнішньополітичної діяльності розпочнеться у 1927 році. Таким чином, 5 квітня 1927 року перемовини між Бетленом і Муссоліні поклали початок реалізації описаних вище зовнішньополітичних цілей [4, с. 81].

Перемовини у Римі цікавлять нас насамперед тому, що вони дали І. Бетлену і Б. Муссоліні нагоду і можливість для ознайомлення та узгодження своїх планів. І. Бетлен, у першу чергу, окреслив можливості та цілі угорської зовнішньої політики, посиляючись на необхідність італійсько-німецько-угорської співпраці. Окреслюючи питання спільних інтересів італійської та угорської зовнішньої політики, Бетлен виходив з того, що «ситуація в Центральній Європі не є остаточною». Він одразу ж пішов на крок далі: «питання полягає в тому, що під впливом яких потужних держав відбудеться врегулювання». Впродовж перемовин, він пояснив Муссоліні, що, на його думку, Франція, яка досі мала сферу впливу в Дунайському басейні, не буде спроможна відігравати цю роль у найближчі роки. З іншого боку, він дав зрозуміти, що для Угорщини співпраця з Францією немислима і що вона не може прийняти французькі плани регіонального врегулювання (Дунайська конфе-

дерація, австро-угорсько-чеський блок), оскільки подальше існування французького впливу в Південно-Східній Європі унеможливить зміну статус-кво для Угорщини. Продовжуючи свою думку, І. Бетлен припустив, що «у випадку, якщо не Франція буде регулювати нову констеляцію Центральної Європи, то можна передбачити, що зі зміцненням Німеччини та Радянського Союзу саме ці дві держави будуть впливати на це врегулювання. Це, звичайно, не є нинішньою можливістю, але її не можна виключати у майбутньому». На цьому етапі Бетлен виклав мету свого візиту. Зокрема йшлося про італійсько-німецько-угорську співпрацю, в якій підкреслювалося, що для Угорщини «слов'янська загроза», Мала Антанта, є найбільш серйозною і загрозливою проблемою. І. Бетлен, також повторно посилався на вже викладені ним аргументи про спільні німецько-італійсько-угорські інтереси [10, с. 234].

Слід підкреслити, що повоєнну зовнішню політику Німеччини було сформовано Версальським мирним договором, який, окрім визначення місця Німеччини в європейській владній структурі, мав значний безпосередній вплив на економічну та внутрішню політику країни, особливо у період 1918–1924 років. Згідно мирного договору, Німеччина втратила 13% своєї території та 10% населення. Лівий берег Рейну був окупований військами союзників. Німеччина була зобов'язана здати все своє озброєння, чисельність її армії була обмежена до 100 000 чоловік, а військово-морського флоту – до 15 000. Відокремлення цих територій завдало серйозної шкоди престижу Німеччини як великої держави, а втрата Ельзасу-Лотарингії, зокрема, також вдарила по економіці країни; якщо взяти лише дві важливі цифри, було втрачено 75% видобутку залізної руди і 20% видобутку вугілля. Економічну вразливість країни посилював ще і той факт, що стаття 231 мирного договору покладала на Німеччину, як на розпалювача війни, відповідальність за воєнну шкоду і збитки та зобов'язувала її виплатити за це репарації, які згодом були узгоджені.

Умови Версальського мирного договору були продиктовані державами – переможницями, насамперед Францією, з метою знищення великодержавницької позиції Німеччини. Для тогочасної німецької нації вплив цього трагічного факту, підсилений низкою подій та суб'єктивних вражень став фундаментом та основою для формування ревізійоністської зовнішньої політики: дипломатична та економічна боротьба за ліквідацію економічного та військового контролю, за рівність

Німеччини у питаннях озброєння, за вивільнення Рейнської області і, як більш віддалена мета, за зміну кордонів та відновлення ваги і значення Німеччини як великої держави [2, с. 153].

Версальський мирний договір мав інтегруючий вплив на німецьку громадську думку щодо зовнішньої політики: він був зустрінутий в цілому неприйняттям, що, звичайно, не виключало можливості того, що різні політичні партії займали відмінні позиції з конкретних зовнішньополітичних питань і, відповідно, протистояли одна одній. Однак можна відмітити, що впродовж 1920-х років німецька зовнішня політика йшла шляхом, який до певної міри не залежав від співвідношення сил у парламенті та партійної приналежності. Незважаючи на часту зміну урядів, протягом двадцятих років не відбулося значних кадрових змін у зовнішньополітичному керівництві або у виконавчому апараті зовнішньополітичного відомства. З 1923 по 1929 рік Густав Штрєземан відповідав за зовнішню політику Німеччини, і в цей період наступним за рангом посадовцем, державним секретарем, завжди був Карл Шуберт. Якщо підґрунтям для ревізійської зовнішньої політики був сам Версальський мирний договір, то подвійна природа веймарської демократії значною мірою сприяла її живленню (плеканню): демократична конституція, парламентська демократія, живилася традиціями Другого Рейху і приховувала міністерську бюрократію та військове керівництво, які були опозиційними до демократичних інститутів. Цивільний і військовий бюрократичний апарат, а також переплетені з ним за своїм кадровим складом, а ще більше – за інтересами організації, які лобіювали інтереси великих магнатів та землевласників, і також на – пів воєнізовані об'єднання, керовані виконавчою владою, завжди відігравали значну роль у внутрішньополітичному житті Веймарського періоду і проводили незалежну від правил парламентської демократії політику, спрямовану на її послаблення. Однак, жодним чином, ми не можемо стверджувати, що демократичний характер веймарської системи та й той факт, що демократичні принципи і парламентська практика ґрунтувалися на базі впливу політичних сил, які знаходилися «лівіше від центру» не мали впливу на політичне керівництво [5, с. 463].

Густав Штрєземан та його зовнішня політика, у контексті можливостей, продиктованих тогочасним розподілом/балансом міжнародних сил та їх впливів, відрізнялася від німецької зовнішньополітичної практики пізніших років (епохи президентства і нацистського режиму) тим, що в рам-

ках буржуазно-демократичної республіки через контроль лівих партій і потужних лівих політичних сил та організацій, що стояли за ними, було б неможливо проводити зовнішню політику з відверто ревізійністськими гаслами. Тут ми лише згадаємо, наприклад, про те, що однією з перешкод на шляху угорсько-німецького зовнішньополітичного зближення в період зовнішньої політики Густава Штрєземана було те, що за визначенням німецької сторони – Гортистська Угорщина відносилася до найбільш реакційних (ультраправих, ревізійністських) режимів у Європі. Таким чином, навіть якщо прослідковується певний зв'язок між основними цілями зовнішньої політики Густава Штрєземана і президентською епохою та періодом після приходу до влади нацистського режиму, зовнішньополітичні практики цих трьох періодів, у жодному випадку не можна ототожнювати. Відправною точкою зовнішньої політики Штрєземана було прийняття умов Версальського договору, і його головною метою було використання цих умов, як основи для врегулювання відносин Німеччини з іншими великими державами, насамперед Францією, з метою уникнення політичних конфліктів задля досягнення економічної та внутрішньополітичної консолідації, що було першочерговою передумовою піднесення Німеччини.

Однак це був «лише» тактичний елемент зовнішньої політики Штрєземана, а подальша мета полягала у тому, що він ніколи не відкидав та не втрачав з поля зору можливість відновлення позицій Німеччини як великої держави, у всіх своїх дипломатичних діях він шукав шлях до втілення цієї мети. Нам слід серйозно поставитися до його мирної стратегії та тактики досягнення компромісних рішень, (політики примирення), оскільки це було характерно для всієї його зовнішньополітичної діяльності, і він підходив до всіх зовнішньополітичних питань з цієї базової позиції. Неодноразово він чітко наголошував, що Німеччина військовими засобами не може змінити свою ситуацію, просто тому, що вона не має таких засобів у своєму розпорядженні. Єдиним можливим засобом змінити політичну ситуацію в країні Штрєземан вважав дипломатію, як потужний арсенал зовнішньої політики. У Штрєземана також прослідковується намагання використовувати свою зовнішню політику для створення внутрішньої інтеграції, але необхідність підкреслювати, що його політика виражає інтереси всього німецького народу і потребує об'єднаної підтримки для її реалізації, значною мірою була зумовлена нападами та критикою його політики. Офіційна зовнішня

політика Німеччини в цей період була далека від тієї маніпулятивної функції у внутрішній політиці, яку вона мала у президентську епоху, а тим більше в нацистську. Штресеман прагнув захистити зовнішню політику, а отже, і власну свободу дій, від внутрішньополітичної боротьби і забезпечити свою відносну незалежність [1, с. 266–267].

Версальський договір позбавив Німеччину позиції великої держави, але не позбавив її можливості повернути її, так само і у зовнішньополітичному плані. Її міжнародне становище, якщо взяти до уваги можливості, змінилося не на шкоду, а навіть на користь, оскільки відносини між її супротивниками після Першої світової війни, наддержавами-переможцями, були переформатовані, і в міжнародній політиці з'явилися, утворилися нові силові напрями. Зі створенням Радянського Союзу було ліквідовано закриту, ворожу союзницьку систему, з якою Німеччині доводилося рахуватися перед Першою світовою війною. Вихід Російської імперії з блоку імперіалістичних наддержав призвів до того, що радянсько-британський антагонізм постав головною лінією міжнародної ситуації, а також створив можливість для Німеччини використати і тим самим поглибити цей антагонізм шляхом створення (побудови) союзницьких відносин між Німеччиною та Радянським Союзом.

Після Першої світової війни слід було рахуватися з політичним впливом США в Європі, який завдяки економічній могутності та ролі кредитора ставав дедалі більш безпосереднім. Той факт, що Сполученим Штатам боргувала не лише Німеччина, але й Франція та Англія, розширив дипломатичне поле для німецької зовнішньої політики [1, с. 267].

На початку 1920-х років, особливо у зв'язку з Рурською кризою, стало зрозуміло, що між французькою та британською зовнішньою політикою існують серйозні суперечності, які Німеччина може використати як основу своєї західноєвропейської політики. Таким чином, міжнародна ситуація, описана вище, пропонувала Німеччині підстави для відновлення своєї позиції суверенної наддержави, але пункти Версальського мирного договору, особливо економічні та військові обмеження і повний контроль, а також окупація, робили ці підстави небезпечно нестабільними.

На нашу думку, зовнішня політика Штресемана характеризувалася двома фундаментальними протиріччями, зумовленими внутрішньою та міжнародною ситуацією: а) його політика базувалася на визнанні та прийнятті Версальського

мирного договору, на співпраці із західними державами, особливо з Францією, але загалом, насправді, головною його метою на перспективу, був перегляд Версальського мирного договору і відновлення провідної позиції Німеччини. Перш за все, Штресеман прагнув зняти обмеження, що випливали із зобов'язань щодо репарацій та військового контролю, включаючи, звичайно, вивільнення Рейнської області ще до встановленого мирним договором терміну та отримання області Саар. Також, наступним кроком він претендував на повернення регіону Ейпен-Мальмеді, внесення коректив німецько-польського кордону, Аншлюз, територію регіону Мемель, тобто на всі колишні колоніальні території Німеччини, все те, що могло би знову перетворити Німеччину на активну європейську, а то і світову наддержаву; б) Штресеман хотів досягти цих цілей, перш за все, використовуючи ключове економічне становище Німеччини, за допомогою економічної політики та розширення економічних можливостей, в той час як міцне економічне становище Німеччини, економічне піднесення 1920-х років, було крихким і нестабільним, оскільки ґрунтувалося на кредитах і боргах.

Однак, одним з найважливіших тактичних елементів і можливостей політики Штресемана була свідоме та послідовне використання боргової позиції Німеччини. На момент підписання Плану Доза (Дауеса) та Локарнського договору, Німеччина, у рамках репараційного врегулювання, отримала доступ до великої кількості кредитів, а країни-кредитори після здійснення своїх інвестицій, хотіли врегулювати свої політичні відносини з Німеччиною. Саме в цьому, у тісному зв'язку економічних і політичних відносин, заснованих на складному переплетінні економічних відносин після Першої світової війни, Штресеман вбачав можливість для Німеччини змінити свою політичну позицію. Але, незабаром після зустрічі в Туарі стало очевидно, що ця тактика не спрацювала, що зброї, викуваної з боргів і кредитів, недостатньо для отримання більш ефективної політичної переваги. Саме тому, в 1927–1928 роках на перший план вийшла потреба змінити План Доза (Дауеса), врегулювати репарації таким чином, щоб забезпечити економічну незалежність Німеччини, усунувши фінансовий контроль держав-переможниць. Економічна незалежність у зовнішньополітичному сенсі означала більшу свободу дій, і тому дипломатія Штресемана в останні роки його життя була зосереджена на досягненні цієї мети. Локарнський договір політично підготував дорогу до повного економічного та політичного зрівняння,

а саме, залишивши можливість Німеччині проводити більш активну політику на Сході, вирішення питань щодо своїх кордонів, цим самим визнаючи Німеччину наддержавою [11, с. 378].

Регулювання політичних питань у такий спосіб у середині 1920-х років підкреслило не лише суперечливий характер політики Штресемана, але й висвітлювало спробу двоетапного вирішення питання. Штресеман надав гарантії Франції й основа його політики полягала у співпраці з Францією, з метою отримання більшої свободи дій у Східній Європі та для уможливлення зміни статус-кво. Бажання змінити статус-кво однаково означало і намагання розірвання Версальського договору. Водночас, відповідно до угоди з Францією, найближчі політичні цілі включали вивільнення Рейнської області, проблему роззброєння та питання про Ельзас-Лотарингію. На той час політика щодо сходу, перегляд східних кордонів, були лише віддаленими можливостями, але такими, що були гарантованими договором [11, с. 379].

У другій половині 1920-х років увага Німеччини була зосереджена насамперед на Парижі та інших гравцях європейської політики. У великій грі, яку Німеччина вела з Францією, Південно-Східна Європа, зокрема Угорщина, відігравала лише підпорядковану роль. І ця роль була підпорядкованою не лише в тому сенсі, що німецька зовнішня політика була здебільшого орієнтована на Париж, але й у тому сенсі, що політика щодо Південно-Східної Європи загалом і в розробці окремих кроків дійсно була підпорядкована франко-німецькому статус-кво.

Німецьке зовнішньополітичне керівництво усвідомлювало той факт, що країни Східної та Південно-Східної Європи консолідувалися під впливом Франції, і ні політичні та економічні можливості, ні безпосередні інтереси не дозволяли їм спробувати змінити баланс сил на свою користь, визнаючи слабкість ситуації в Південно-Східній Європі. У німецькій зовнішній політиці в ці роки було проведено розмежувальну лінію між західною та східною політикою, і німецька дипломатія прагнула поширити всю свою владу і вплив на Західну Європу. Таке сприйняття також відображається у зовнішній політиці щодо Угорщини, напрямок якої тривалий час визначався дописом, підготовленим міністерським директором Кьопке для Штресемана. Документ виходить з того, що політика Німеччини в довгостроковій перспективі може бути спрямована лише на підтримання миру в Європі. А Угорська зовнішня політика, як стверджується у документі, напроти,

може сподіватися на повернення своїх територій і на прорив крізь коло ворожості сусідніх держав лише шляхом військового конфлікту. У німецькому міністерстві закордонних справ очікували, що Угорщина шукатиме зближення з Німеччиною і намагатиметься знайти точки дотику з німецькою зовнішньою політикою, оскільки Угорщина для досягнення ревізіоністських цілей потребувала союзників і таким єдиним своїм серйозним і потенційним союзником угорська політика вважала Німеччину, через бойову, військову дружбу за часів війни, спільно пережиту важку поразку і мирні умови, які болісно вплинули на обидві країни [7, с. 104–106].

Важливо підкреслити, що намагання зближення та пошук союзницьких відносин був виключно угорським інтересом. З огляду на ослаблені позиції повоєнної Німеччини, однією з її найважливішою та найціннішою метою було те, що в майбутньому у своїй політиці щодо Балкан і Сходу вона може прагнути виключно на досягнення «суто економічних цілей мирними засобами». Таким чином, Угорщина втратила для німецької політики своє колишнє значення як частина Австро-Угорської монархії, як bastion німецьких інтересів серед південнослов'янських народів, що боролися за своє національне існування, і яка захищала та протидіяла цим антинімецьким прагненням. Німеччина, як би вона не співчувала німецькій громадській думці та втраті Угорщиною її територій, навряд чи може мати прямого інтересу у здійсненні угорських ревізіоністських прагнень.

Німецька офіційна зовнішня політика, враховуючи, що в німецьких правих колах існують симпатії до «старого товариша по зброї», які підживлювалися угорськими ревізіоністськими цілями і політикою, вважала, що у короткостроковій перспективі майбутня зовнішня політика Угорщини не є реалістичною і здійсненою. Німеччина відкинула та охарактеризувала як «марні спекуляції» ідею про можливе спровокування збройного конфлікту, так і ідею про створення з цією метою угорсько-німецько-італійського альянсу.

Таким чином, у 1925 році, в період Локарнської політики, німецьке офіційне зовнішньополітичне керівництво не шукало між німецькою та угорською політикою жодних точок дотику, а навпаки, провело лінії розмежування у політиці двох країн.

Насправді, однак, між зовнішньою політикою двох країн не було такої різкої лінії розмежування, на рівні повсякденної політики, дипломатичні контакти були значною мірою затушовані або

суттєво притуплені тактичними міркуваннями. З боку Німеччини було б тактичною помилкою відштовхнути від себе Угорщину, яка мала до неї союзницькі почуття, а угорський політик, оскільки його головною метою був перехід від емоцій і красномов'я до конкретної співпраці, що проявився би в політичних та економічних діях з німецького боку, намагався формулювати свої зовнішньополітичні цілі у «презентабельному/загальноприйнятому» вигляді, тим самим випереджаючи німецьку позицію в оцінці політичних питань [14, с. 329–330].

Протягом 1926–1927 років, лідери угорської зовнішньої політики діяли, виходячи з необхідності посередництва між Німеччиною та Італією, і таким чином зближувалися з Німеччиною. З тактичної точки зору І. Бетлена і з точки зору угорсько-німецьких відносин, посередництво було приводом для встановлення контактів і початку дипломатичних переговорів. На задньому плані угорська сторона роками намагалася нормалізувати економічні відносини між двома країнами, замінити тимчасову угоду 1920 року новим торговельним договором відповідно до митного законодавства, яке було запроваджено за цей час. Спроби Угорщини у 1926–1927 роках, як ми побачимо, були не дуже успішними. Політичну позицію Угорщини на переговорах погіршував той факт, що їй довелося взяти на себе ініціативу щодо укладення торговельного договору, що давало зрозуміти, що регулювання торговельних процесів було в першу чергу в інтересах Угорщини. Саме тому, Бетлен шукав привід для політичного контакту, притому, що побудова італійсько-угорського союзу була одним з основних елементів його зовнішньополітичної концепції. Саме тому він спочатку намагався представити угорсько-німецький контакт як такий, що насамперед відповідає інтересам Німеччини, а точніше – німецько-італійському зближенню. Перший натяк на угорську готовність до посередництва І. Бетлен зробив у грудні 1926 року німецькому послу в Будапешті у дуже обережній формі. Менш обережно і завуальовано, граф Куно Клебельсберг, міністр релігії та народної освіти, висловив потребу в угорсько-німецько-італійському зближенні у Мюнхені навесні 1927 року.

Вперше міністр закордонних справ Лайош Валько офіційно представив намір Угорщини виступити посередником в італійсько-німецько-угорському політичному співробітництві під час переговорів з державним секретарем закордонних справ Шубертом у Женеві 8 вересня 1927 року. Німецька відповідь на пропозицію Валько від-

носно довго не надходила, оскільки держсекретар Шуберт відповів лише ввічливою зацікавленістю та обіцянкою, що питання потребуватиме більш ретельного розгляду. Восени 1927 року, під час угорської пропозиції, Штреземан намагався уникати як питання підтримки угорської зовнішньої політики, так і надання будь якої відповіді. У своїх інструкціях німецькому послу він дотримувався думки, що для Німеччини, у нинішній політичній ситуації, не може бути й мови про італійсько-угорську комбінацію, оскільки це погіршило б політичні відносини Німеччини як із Францією, так і з Югославією. Між іншим, з угорської сторони також не був наданий жодний коментар відносно цього питання, тому, Штреземан аргументував послу Німеччини в Будапешті відхід від питання тим, що не зрозуміло як і стосовно чого необхідне угорське посередництво між Італією та Німеччиною [13, с. 237].

Того ж дня (3 листопада), коли інструкції Г. Штреземана були надіслані німецькому послу в Будапешті, відбулася зустріч між послом Угорщини в Берліні Каня Кальманом і міністерським директором Кьопке на цю ж тему. Зустріч також була ініційована угорським послом. К. Каня підняв проблему італійсько-німецьких відносин так, ніби робив це на прохання Італії. Кьопке заявив, що перешкоджає зближенню давній тягар італійсько-німецьких відносин – питання Південного Тіролю і також згадав італійську економічну політику, як один з подібних факторів, але не приховував того, що німецькій стороні просто бракує бажання до зближення. Так само як і Г. Штреземан, він обґрунтував відмову міжнародним становищем Німеччини, пояснивши, що Німеччина не може дозволити собі кроки, які навряд чи принесуть їй якусь відчутну користь, але можуть викликати підозру і відчуження з боку Франції. На цій зустрічі порушувалося і Австрійське питання, за чим, як відомо з телеграми Г. Штреземана, німецька політика дуже уважно слідувала та дуже болісно реагувала. Провідні німецькі політики були стурбовані тим, що Італія та Угорщина можуть вплинути на внутрішньополітичну ситуацію в Австрії та опосередковано на Аншлюс, підтримуючи австрійські праві сили. Угорський посол, однак, категорично заперечував, що італійські та угорські політики активно діють у цьому напрямку. Питання зближення між Угорщиною та Італією висвітлює звіт німецького посла Шене. Шене не бачив заперечення Аншлюсу ні з італійського, ні з угорського боку, але вважав, що обидві країни хотіли змусити Німеччину заплатити за свої

поступливості. Так, Італія хотіла отримати гарантії італійсько-німецького кордону та остаточну відмову від Південного Тіролю в рамках надання Південному Тіролю культурної автономії, тоді як Угорщина сподівалася на вирішення питання Бургенланду на свою користь в обмін на посередництво. Він посилався на справді гарячу атмосферу того часу, яка була результатом постійних розмов про ревізію, налаштування громадської думки в цьому напрямку та очікувань, що супроводжували внутрішньополітичну кризу в Австрії, та з якими угорське політичне життя підтримувало питання Бургенланду на плаву. Зустріч між І. Бетленом і Г. Штреземаном у Женеві 6 грудня змогла відбутися лише після описаної вище підготовки, після того, як Бетлен через посередника переконався, що Штреземан не уникне зустрічі [1, с. 272; 15, с. 34].

Згідно зі свідченнями Г. Штреземана, І. Бетлен висунув свій намір посередництва як такий, що був озвучений під час переговорів з Муссоліні, і як такий, що був санкціонований Б. Муссоліні. У своєму звіті про зустріч, І. Бетлен підкреслює угорський інтерес, пояснюючи своє втручання в італійсько-німецькі відносини тим, що Угорщина прагне підтримувати добрі відносини як з Італією, так і з Німеччиною. Італійсько-німецька позиція в першу чергу полягала у дискусіях стосовно вирішення питання Південного Тіролю та Аншлюсу.

Питання Аншлюсу у німецькій політиці було само собою зрозумілим незалежно від позиції Італії, але в грудні 1927 року воно ще було не на часі. Тому Г. Штреземан стверджував, що було б помилкою з боку Німеччини заздалегідь йти на поступки в обмін на Аншлюс, особливо в питанні кордону. Штреземан не міг офіційно визнати кордон Бреннера, оскільки це створило б прецедент для східних кордонів Німеччини. Водночас, він не міг публічно відмовитися від Південного Тіролю, який німецька громадськість завжди вважала німецькою територією, в той час, коли він потре-

бував суспільної підтримки для досягнення більш важливих зовнішньополітичних цілей: вивільнення Рейнської області та врегулювання питання репарацій.

Г. Штреземан, однак, не ухилявся від перемовин з італійцями і домовився з І. Бетленом про час і спосіб контакту. Єдиним результатом посередницьких зусиль Бетлена стала повільна готовність до переговорів з боку Італії та Німеччини, та, й хоч і в дуже розмитих контурах, але вимальовувалася можливість взаємних гарантій, які означали би основу подальшої співпраці. З німецької реакції на італійсько-німецьке зближення і посередництво Угорщини стало зрозуміло, що незважаючи на те, що Німеччині ця співпраця на той момент не є важливою і не є необхідною, однак, якщо інша сторона виявить бажання співпрацювати, і Німеччина не буде змушена йти на поступки, які можуть віддалити її від Франції, тоді, і тільки тоді, вона буде готова повільно йти до переговорів, провівши ймовірний результат спроб зближення угорської та німецької політики. І. Бетлен на женеvській зустрічі підсумував угорські економічні побажання, які незабаром були викладені в письмовій формі, і він отримав обіцянку розпочати угорсько-німецькі економічні переговори [13, с. 236–238].

Висновки. Після завершення Першої світової війни та підписання Тріанонського мирного договору, зовнішня політика Угорщини, зокрема уряду І. Бетлена, була спрямована на зміну статускво зафіксоване Тріанонським мирним договором, це насамперед перегляд кордонів і прорив міжнародної ізоляції, а також пошук потужних союзників на міжнародній арені для реалізації своїх ревізійоністських планів. Потенційні потужні союзники, такі як Німеччина та Італія у своїх зовнішньополітичних амбіційних планах намагалися досягти як найкращих результатів у вирішенні питання Південного Тіролю та Аншлюсу.

Список літератури:

1. Кіссинджер Г. Дипломатія. Київ: КМ-Букс, 2020. 864 с.
2. Шульце Г. Історія Німеччини. Київ: Наука, 2010. 280 с.
3. Balogh S., Gergely J., Izsák L., Jakab S., Pritz P., Romsics I. Magyarország a XX. században. Második kiadás. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1986. 534 old.
4. Gergely J., Pritz P. A trianoni Magyarország 1918–1945. Budapest: Vince Kiadó, 1998. 207 old.
5. Gordon A. C. Germany 1866–1945. Oxford: Clarendon Press. 1999. 825 p.
6. Herczegh G. Magyarország külpolitikája 1896–1919. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1987. 385 old.
7. Juhász Gy. Magyarország külpolitikája 1919–1945. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1988. 485 old.
8. Nemes D. A Bethlen-kormány külpolitikája 1927–1931-ben. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1964. 420 old.
9. Ormos M. Padovától-Trianonig 1918–1920. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1984. 450 old.
10. Pritz P. A magyar diplomácia a két háború között. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1995. 356 old.

11. Raymond J. S. *European Diplomatic History 1871-1932*. New York: Appleton – Century – Crofts, 1933. 425 p.
12. Romsics I. *A Trianoni békeszerződés*. Budapest: Osiris Kiadó, 2007. 207 old.
13. Romsics I. *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris Kiadó, 2010. 688 old.
14. Steiner Z. *The Lights that Failed: European International History 1919–1933*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 938 p.
15. Zeidler M. *Revíziós törekvések és külpolitika. A könyvben: Gróf Bethlen István és kora*. Budapest: Ország-ház Könyvkiadó, 2021. 211 old.

Ronai L.M., Katona B.O. THE FORMATION OF THE HUNGARIAN-GERMAN DIPLOMATIC RELATIONS AFTER THE SIGNING OF THE TRIANON PEACE TREATY UNTIL 1927

The article highlights the main aspects of the formation of diplomatic relations between Hungary and Germany in the period after the signing of the Treaty of Trianon until 1927. The author analyses the consequences of Hungary's need to fulfil the terms of the Treaty of Trianon, which led to certain decisions regarding the direction of the state's foreign policy.

The authors reveal the characteristics and priorities in the foreign policy activities of the government of I. Bethlen, since the main goal of I. Bethlen was to change the status quo, fixed by the Trianon Peace Treaty, to revise the borders and break through international isolation, as well as to find partners in the international arena to implement his revisionist plans.

The article outlines the main and most important components of the foreign policy program of I. Bethlen's government, which provided for rapprochement with Germany, based on the common historical and cultural component and acute economic need. The author analyses the political and economic situation of Hungary in 1926–1927, including the foreign policy of Hungary, which for the foreign community took the form of a "peaceful revision". The author examined and highlighted the strategic diplomatic steps of Hungarian diplomacy in establishing relations and negotiations with B. Mussolini, which aimed to find a powerful ally for rapprochement with Germany.

The authors analyse the foreign policy of postwar Germany, which in its policy towards the Balkans and the East could only seek to achieve purely economic goals by peaceful means. The author identifies the main reasons for Germany's rejection of opportunities for common interests and points of contact in the context of Hungarian revisionist goals and policies.

The study highlights the foreign policy tactical attempts of I. Bethlen's government to act as a diplomatic mediator between Germany and Italy, and thus to bring closer to Germany, and in the future, to form German-Hungarian-Italian political cooperation.

The authors characterize the main political motives of Germany in rapprochement with Italy, which primarily consisted of discussions on the resolution of the South Tyrol and Anschluss issues. The article also summarizes the results of I. Bethlen's mediation efforts to bring Germany and Italy closer together in the light of I. Bethlen's desire to cooperate with Germany in order to realize the main goal – revision of the terms of the Trianon Peace Treaty.

Key words: Hungary, Germany, foreign policy, diplomatic relations, state, interwar period, politics, consolidation.